

Joanna Pociask-Karteczka

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Instytut Turystyki i Rekreacji

Maria Baścik

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

Stanisław Czubernat

Tatrzański Park Narodowy

Ruch turystyczny w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993-2005

Wstęp

Górskie parki narodowe odznaczają się wysokimi walorami przyrodniczymi, dzięki czemu stanowią atrakcyjne obszary użytkowania turystycznego. Spośród 220 parków narodowych Europy, prawie połowę stanowią parki górskie; najliczniejsze są w Górach Skandynawskich i Karpatach. Tatrzański Park Narodowy jest jednym z 20 parków na obszarze Karpat, którego powierzchnia stanowi zaledwie ok. 0,35% całkowitej powierzchni wszystkich parków karpaccich (Kurek 2004). Ruch turystyczny w górskich parkach narodowych w Europie jest silnie zróżnicowany; w parkach skandynawskich jest niewielki, w przeciwieństwie do parków alpejskich, które dzięki dobrej dostępności komunikacyjnej i infrastrukturze turystycznej od-

znaczącą się dużą frekwencją. Tatrzański Park Narodowy – w skali Europy – należy do parków o niewielkiej powierzchni (211,64 km²), a jednocześnie do najbardziej „obciążonych” ruchem turystycznym. Wskaźnik obciążenia szlaków turystycznych na terenie Parku przewyższa wielokrotnie wskaźniki obciążenia ruchem obszarów górskich w innych krajach Europy. Gęstość szlaków wynosi tu 1,16 km/km² i jest znacznie większa od gęstości szlaków w parkach alpejskich i pirenejskich. Na przykład w Écrins wynosi ona 0,78 km/km², w Mercantour – 0,88 km/km², zaś w parku Pyrénées – 0,77 km/km², (Kurek 2004). Ruch turystyczny w TPN jest bardzo duży i wynosi 2036 tys./rok. W parkach alpejskich wynosi średnio ok. 700 tys./rok, w Cévennes w Masywie Centralnym – 1000 tys./rok. Zbliżoną wielkością ruchu turystycznego odznacza się park Pyrénées w Pirenejach (ok. 2 mln/rok), lecz jest to park ponad dwukrotnie większy niż TPN.

Urozmaicone środowisko geograficzne, możliwość uprawiania zróżnicowanych form turystyki i rekreacji, łatwa dostępność, zadowalająca infrastruktura turystyczna sprawiają, że należy on do najczęściej odwiedzanych parków narodowych w Polsce. Turystyka w Tatrach uprawiana jest od dawna z różną intensywnością. Utworzenie Tatrzańskiego Parku Narodowego w 1954 r. miało na celu przede wszystkim zahamowanie szkodliwych działań człowieka na tym terenie i ochronę unikatowych wartości przyrodniczych. Pogodzenie funkcji turystycznych z ochroną przyrody jest sprawą trudną, jako że nadmierna liczba turystów stanowi ogromne zagrożenie dla środowiska geograficznego, które w partiach wysokogórskich jest szczególnie wrażliwe i podatne na zmiany – często nieodwracalne.

Celem opracowania jest zbadanie wielkości, zmienności oraz zróżnicowania przestrzennego ruchu turystycznego w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993–2005. Wprowadzenie sprzedaży biletów wstępu na teren TPN pozwala na śledzenie ruchu turystycznego oraz systematyczne i precyzyjne określenie jego wielkości, natężenia i przestrzennego zróżnicowania od 1993 r. Badania takie mogą ułatwić podejmowanie decyzji odnośnie do sterowania natężeniem ruchu turystycznego w obrębie Parku, co może wydać się konieczne ze względu na zagrożenie i degradację środowiska przyrodniczego Tatr.

Metody oceny wielkości ruchu turystycznego w TPN

W celu scharakteryzowania wielkości ruchu turystycznego na obszarze TPN wykorzystano m.in. następujące miary: średnie roczne i średnie miesięczne z wielolecia, współczynnik sezonowości oraz współczynnik zmienności. W celu zachowania jednorodności genetycznej danych, w obliczeniach uwzględniono dane odnoszące się do liczby sprzedanych przez TPN biletów. Dotychczasowe opracowania dotyczyły głównie zróżnicowania przestrzenno-czasowego ruchu turystycznego w regionie tatrzańskim (Czochański 2002, Czochański, Szydarowski 1996, 2000), znaczenia TPN w systemie rekreacyjnym Podhala (Szy-

mański 2000, Czochański, Skawiński 2000, Baranowska-Janota, Czochański, Skawiński 2000) oraz struktury ruchu turystycznego (Szydarowski 2000, *Monitoring ruchu ...* 2005).

Opracowanie bazuje na liczbie sprzedanych biletów przez TPN w latach 1993-2005 na Palenicy oraz wejściach do dolin: Białego, Strażyskiej, Kościelskiej, Goryczkowej, Jaworzynki i na Kalatówki. Uwzględniono także niekompletne dane z punktów wejściowych do dolin: Ku Dziurze, Olczykowej, Małej Łąki, Za Bramką, Stanikowego Żlebu, Suchej Wody oraz na Nosal i na Zazadnią, a także wejścia do Doliny Chochołowskiej i Lejowej w latach 1993-1999 (od 2000 r. sprzedaż biletów przejęła Wspólnota Leśna w Witowie). Warto zaznaczyć, iż w latach 1993-1999 wejścia do Doliny Chochołowskiej i Lejowej stanowiły średnio 6,7% wszystkich wejść na teren Parku.

Wykorzystano również dane dotyczące liczby osób wjeżdżających kolejką na Kasprowy Wierch w latach 2000-2005. Od 1999 r. wprowadzono dodatkowo bilety tygodniowe i dwutygodniowe, co oznacza, iż liczba wejść na teren TPN od tego roku nie odpowiada w pełni faktycznej liczbie osób odwiedzających TPN, tzw. osobowejś. Trudno ocenić w jakiej mierze te bilety są wykorzystywane przez turystów; należy przypuszczać, że turystów jest więcej niż liczba zakupionych biletów. Dane nie uwzględniają również m.in. wejść od strony słowackiej oraz wejść poza godziny otwarcia punktów sprzedaży biletów, nawiedzanie miejsc kultu religijnego oraz tzw. wejść bezbiletowych mieszkańców schronisk i osób zwolnionych z opłat. Według dostępnych danych oraz szacunków TPN, w latach 2000-2005 rzeczywisty ruch turystyczny przewyższał średnio o ok. 26% liczbę sprzedanych biletów.

Wielkość ruchu turystycznego w TPN

Na podstawie liczby sprzedanych biletów w punktach wejściowych zlokalizowanych na początku szlaków turystycznych wiodących do Parku ocenia się, iż średnia roczna wielkość ruchu turystycznego na obszarze Tatrzańskiego Parku Narodowego w latach 1993-2005 wynosiła około 2,04 mln (tabela 1). Uwzględniając od 2000 r. wjazdy na Kasprowy Wierch oraz niedoszacowanie wynikające m.in. ze wspomnianych wejść bezbiletowych, na obszar Parku wkracza rocznie średnio 2,7 mln osób. W pierwszej połowie analizowanego wielolecia dała się zauważyć wyraźna tendencja rosnąca trwająca do 1999 r., natomiast przez ostatnie sześć lat obserwuje się wyraźną stabilizację wielkości ruchu wejściowego na obszar Parku. Średnio, każdego dnia (w godz. 9-16), na teren Parku wkracza prawie 7,4 tys. osób, tj. prawie 18 osób w ciągu każdej minuty.

Do zahamowania wzrostu ruchu turystycznego w ostatnich latach mogły przyczynić się m.in.: wzrost mobilności społeczeństwa dzięki wzrostowi możliwości oraz przemianom politycznym, skuteczna promocja innych obsza-

Tab. 1. Liczba turystów (w tys.) odwiedzających Tatrzański Park Narodowy w poszczególnych miesiącach w latach 1993–2005 (na podst. sprzedanych biletów przy wejściach do Parku)

Rok	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	średnia roczna
1993	59,5	62,7	53,2	72,5	110,2	161,8	308,6	436,1	174,1	97,2	21,9	40,4	1598,3
1994	22,1	102,6	58,9	59,4	173,1	178,2	407,7	483,7	196,3	104,8	23,0	47,7	1857,5
1995	29,5	158,3	59,7	73,5	189,5	199,5	503,4	561,2	185,2	133,6	21,4	40,1	2154,9
1996	27,3	120,2	53,5	60,3	275,4	206,2	463,5	549,1	130,3	106,6	30,8	35,4	2058,6
1997	44,2	115,4	56,5	55,1	263,5	221,2	378,1	556,3	232,0	132,8	37,5	60,2	2152,8
1998	67,1	150,0	55,2	97,6	246,1	255,9	438,2	595,7	223,2	123,4	31,6	58,3	2342,1
1999*	49,4	72,5	45,7	61,2	266,2	247,0	524,0	639,5	280,6	113,4	32,5	37,4	2369,3
2000*	24,0	92,7	39,2	117,4	219,5	242,5	363,4	584,3	221,6	114,7	23,5	46,6	2089,4
2001*	43,5	62,1	38,0	50,0	288,1	190,9	334,8	538,8	145,1	136,7	20,1	31,9	1879,7
2002*	58,4	60,2	35,1	50,0	273,5	208,4	388,7	604,1	190,7	69,1	28,8	22,3	1989,3
2003*	51,7	42,5	32,4	33,8	229,1	209,8	486,3	583,7	229,7	71,5	30,9	39,2	2040,5
2004*	35,4	61,5	32,2	52,9	193,5	228,3	429,2	571,4	232,0	79,0	28,4	31,9	1975,6
2005*	31,3	60,0	29,8	46,5	215,1	196,8	407,3	562,9	254,4	108,8	32,0	26,9	1971,9
Średnia mies.	41,8	89,3	45,3	63,9	226,4	211,3	417,9	559,0	207,3	107,0	27,9	39,9	2036,9

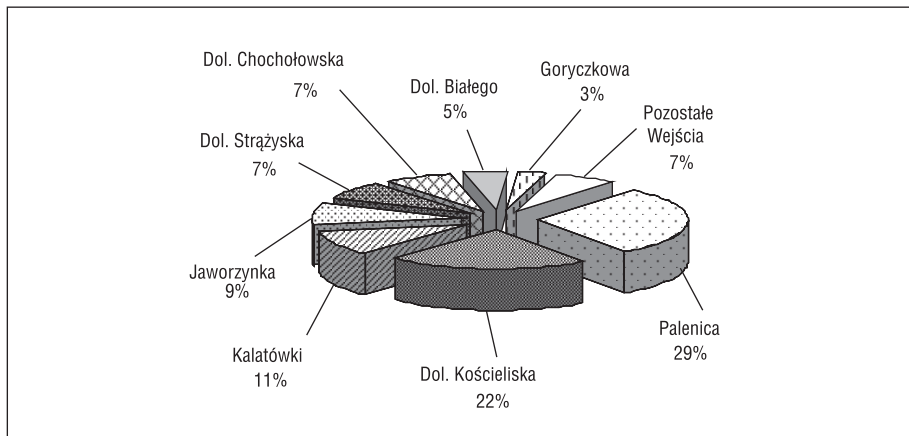
* - i inne linie – łącznie z biletami tygodniowymi i dwutygodniowymi

rów turystycznych w Karpatach oraz na Pogórzu Karpackim, konkurencyjne ceny w ośrodkach turystycznych i wypoczynkowych poza granicami Polski, dyskomfort w trakcie wypoczynku spowodowany przesyleniem przestrzeni turystycznej Parku.

Przestrzenne zróżnicowanie ruchu turystycznego w TPN

Ruch wejściowy na obszar Parku jest bardzo zróżnicowany przestrzennie i odznacza się silną koncentracją na zaledwie dwóch szlakach: około 30% ruchu przypada na szlak wiodący do Morskiego Oka, natomiast 21,7% – na Dolinę Kościeliską; stanowi to ponad połowę rocznego ruchu turystycznego w całym TPN. Średnio w ciągu roku wejście do TPN w Palenicy Białczańskiej przekracza prawie 600 tys. osób; w 1998 r. liczba ta osiągnęła wartość 707,5 tys. i nie została w latach późniejszych przekroczona. O około 160 tys. mniej turystów odwiedza średnio rocznie Dolinę Kościeliską (439,2 tys.). Wydaje się, iż do najważniejszych czynników wpływających na koncentrację ruchu turystycznego w dolinach Białki i Kościeliskiej, należą unikatowe walory krajoznawcze tych dolin, łatwa dostępność, moda, bardzo niski stopień trudności w poruszaniu się na szlakach (w przypadku Morskiego Oka – droga asfaltowa; w Dolinie Kościeliskiej – droga utwardzona, o niewielkim spadku) i prawdopodobnie tradycja – zwłaszcza w odniesieniu do Morskiego Oka.

Okolo 48% ruchu wejściowego na obszar TPN przypada na pozostałe kilkanaście szlaków, wiodących dolinami: Chochołowską, Lejową, Stanikowym Żlebem, Małej Łąki, Za Bramką, Strążyską, Ku Dziurze, Białego, Jaworzynki, Olczyką, Suchej Wody, a także na Nosal, Kalatówki i Myślenickie Turnie oraz z Wierchu Poroniec i Zazadniej. Spośród wyżej wymienionych, największą frekwencją cieszą się Kalatówki, które odwiedza rocznie ok. 216,3 tys. osób, co stanowi 10,6% ogólnej liczby osobowejść na teren Parku. Na pozostałe szlaki kieruje się po kilka procent lub ułamek procenta turystów (ryc. 1). Zróżnicowanie przestrzenne wielkości ruchu turystycznego w obrębie tych szlaków wiąże się głównie z ich odległością od Zakopanego, dostępnością, zróżnicowanymi walorami krajobrazowymi, a także różnym stopniem popularności. Mimo że baza noclegowa poza Zakopanym jest coraz większa, nadal pełni ono funkcję głównego i modnego ośrodka turystycznego i stanowi główne „centrum wypadowe” w góry. Najliczniej odwiedzane są szlaki położone w sąsiedztwie miasta, łatwe do osiągnięcia pieszo, np. Kalatówki, doliny Białego (100,6 tys.), Ku Dziurze, Strążyska (150,4 tys.), Jaworzynki (186,3 tys.). Znacznie mniej turystów odwiedza m.in. doliny Małej Łąki, Olczyką (zaledwie ok. 21 tys. osób rocznie, tj. 1%). Stosunkowo dużo – mimo znacznej odległości od Zakopanego – notuje się turystów w Dolinie Chochołowskiej, która odwiedzana jest coraz częściej ze względu na „szlak papieski”. Średnio odwiedza ją ok. 148 tys. w ciągu roku (1994-1998). Dolina Chochołowska stanowi jeden z głównych celów wypadowych turystów zakwaterowanych w Witowie, Dzianiszu, Chochołowie, Czarnym Dunajcu oraz innych okolicznych wsiach.

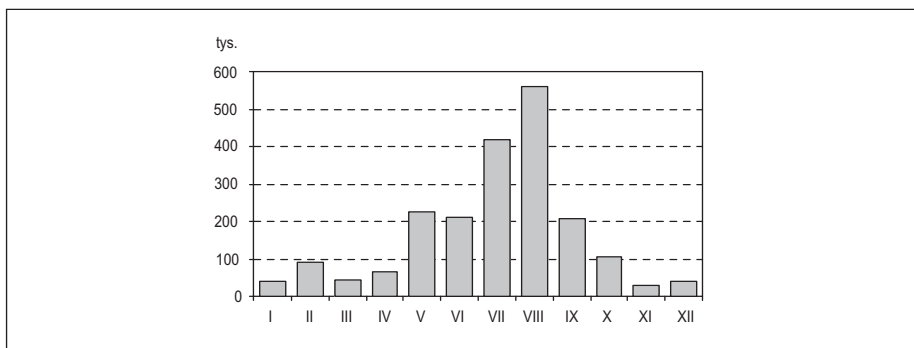
Ryc. 1. Ruch turystyczny (w %) w poszczególnych dolinach Tatrzańskiego Parku Narodowego w latach 1993-2005
 Źródło: opracowanie własne.

Zróznicowanie sezonowe ruchu turystycznego

Ruch turystyczny na obszarze Parku odznacza się bardzo wyraźną sezonowością; w ciągu roku waha się od 27 tys. w grudniu do 560 tys. w sierpniu. Największe natężenie ruchu turystycznego w TPN przypada w sierpniu oraz lipcu – miesiącach wakacyjno-urlopowych (ryc. 2). Współczynniki sezonowości w tych miesiącach wynoszą odpowiednio 28 i 22%. W większości punktów wejściowych na obszar Parku, w tych dwóch miesiącach koncentruje się połowa rocznego ruchu wejściowego. Oznacza to, iż w lipcu i sierpniu Park odwiedza średnio 17 262 osoby dziennie, tj. 36 osób na minutę. Jeśli uwzględnimy dodatkowo maj oraz czerwiec, okaże się, iż te cztery miesiące skupiają średnio około trzy czwarte rocznego ruchu turystycznego. Na szlakach najczęściej uczęszczanych zaznacza się wyraźnie drugie maksimum w maju, które jest wynikiem ożywionej turystyki szkolnej krajoznawczej w okresie matur, egzaminów kompetencji itp. Ogólnie, w półroczu letnim, tj. od maja do października, koncentruje się 85% ruchu wejściowego na teren TPN. Na przykład, Dolinę Jaworzynki w półroczu letnim odwiedza średnio 89% sumy rocznej turystów. Prawie tyle samo wkracza w tym półroczu do Parku w Palenicy Białczańskiej (88%). Znacznie mniej, bo tylko 70% rocznego ruchu turystycznego przypada na wejście do Parku w Dolinie Bystrej w kierunku Myślenickich Turni oraz 76% w kierunku Kalatówek. Udział ruchu turystycznego w październiku jest prawie taki sam we wszystkich punktach wejściowych do Parku i wynosi 5-6%.

Wielkość ruchu turystycznego w półroczu zimowym (XI-IV) jest znacznie mniejsza, aniżeli w półroczu letnim. Największym udziałem ruchu turystycznego w półroczu zimowym odznacza się wejście do Parku w Dolinie Bystrej w kierunku

ku Myślenickich Turni (30%), gdzie znaczny udział w ruchu mają narciarze, oraz w kierunku Kalatówek (24%), które cieszą się popularnością ze względu na niewielką odległość od Zakopanego, łatwą dostępność i walory krajobrazowe. O ile w miesiącach letnich Morskie Oko jest głównym celem destylacji turystycznej w TPN, o tyle, w miesiącach zimowych większą popularnością cieszy się Dolina Kościeliska: od stycznia do marca Morskie Oko odwiedza średnio 5% sumy rocznej turystów, natomiast Dolinę Kościeliską dwukrotnie więcej (10%). Jest to zapewne związane z łatwiejszą dostępnością do tych dolin w okresie zimowym oraz krótszym czasem koniecznym do przebycia najbardziej popularnych odcinków tych szlaków. Biorąc pod uwagę udział ruchu turystycznego w półroczu letnim (V-X),

Ryc. 2. Średni miesięczny ruch turystyczny w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993-2005

Źródło: opracowanie własne.

można wyróżnić dwa typy szlaków: typ I, w którym ruch turystyczny w półroczu letnim przekracza 80% sumy rocznej (doliny: Chochołowska, Kościeliska, Jaworzynka i Palenica) oraz typ II, gdzie ten udział jest niższy lub równy 80% (doliny: Strążyska, Kalatówki, Goryczkowa i Białego).

W półroczu zimowym, podwyższonym ruchem turystycznym wyróżnia się luty, co wiąże się przede wszystkim z turystyką grupową w okresie ferii zimowych w szkołach i wyższych uczelniach. W ostatnich latach daje się jednak zauważyć „spłaszczenie” maksimum lutowego. Jest to zapewne spowodowane rozwojem bogatej infrastruktury narciarskiej i turystycznej u podnóża Tatr (wyciągi, sztuczne lodowiska, sztuczne śniegi) oraz licznymi imprezami kulturalno-sportowymi, dzięki którym znaczna liczba potencjalnych turystów tatrzańskich pozostaje u podnóża Tatr i nie wkracza na obszar Parku. Część społeczeństwa korzysta z zimowych bogatych ofert i wyjeżdża na narty na Słowację i w Alpy.

Zmienność ruchu turystycznego poszczególnych miesięcy jest zróżnicowana. Najbardziej stabilnym miesiącem w roku jest sierpień. Współczynnik zmienności tego miesiąca (iloraz różnicy wartości maksymalnej i minimalnej sumy miesięcznej oraz średniej miesięcznej wartości ruchu turystycznego w wieloletnim okresie 1993-2005) wynosi zaledwie 0,36. Również niskie wartości współczynnika zmienności

cechują czerwiec (0,45) i lipiec (0,52). Oznacza to, iż z roku na rok, liczba turystów w tych miesiącach waha się względnie w niewielkim zakresie. Najbardziej zmiennymi miesiącami są: kwiecień, luty i styczeń, dla których współczynniki zmienności wynoszą odpowiednio 1,31 i 1,30 oraz 1,07. Oznacza to, iż liczba turystów w tych miesiącach jest bardzo zmienna w poszczególnych latach.

Podsumowanie i wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy wielkości, zmienności oraz zróżnicowania przestrzennego ruchu turystycznego w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993-2005 można stwierdzić, iż ruch turystyczny odznacza się bardzo silną koncentracją czasową (lipiec i sierpień) i przestrzenną (Palenica i Dolina Kościeliska). W rozkładzie sezonowym, oprócz maksimum letniego zaznacza się także znaczne ożywienie ruchu turystycznego w okresie zimowym (luty), które jednak w ostatnich latach zmalało, co może być spowodowane m.in. rozwojem infrastruktury sportowo-rekreacyjnej poza obszarem Parku. Rozkład sezonowy ruchu turystycznego mógłby ulec modyfikacji, gdyby część turystów – w celu uniknięcia zatłoczonych szlaków – realizowała wypoczynek poza okresem szczytu. Przyczyniłoby się to do złagodzenia maksimum a podwyższenia minimum ruchu turystycznego. Prawdopodobnie na obszarze Tatrzańskiego Parku Narodowego nadal będzie dominować turystyka masowa z maksimumami w okresach letnich wakacji i urlopów oraz ferii zimowych.

Uwzględniając dopuszczalną wielkość ruchu wejściowego na obszar Parku (Baranowska-Janota, Czochoński, Skawiński 2000) można stwierdzić, że w sierpniu jest ona prawie dwukrotnie przekroczona. Wydaje się, iż deglomeracja ruchu turystycznego, czy wręcz jego ograniczenie – zwłaszcza latem, byłoby korzystne dla zminimalizowania negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko przyrodnicze Tatrzańskiego Parku Narodowego zwłaszcza tam, gdzie ruch turystyczny przekracza chłonność turystyczną szlaków. Z drugiej jednak strony, szlaki najliczniej uczęszczane spełniają funkcję retencyjną, dzięki czemu ruch turystyczny na innych obszarach Parku nie jest duży. Trzeba jednak zaznaczyć, iż stopień antropresji w otoczeniu niektórych szlaków – w tym również wysokogórskich – jest tak mocny, że naturalny charakter ekosystemów został mocno zachwiany, a nawet utracony. Należałoby się zastanowić nad sposobami sterowania ruchem turystycznym w taki sposób, który uwzględniałby zminimalizowanie ingerencji człowieka w środowisko przyrodnicze bez utraty podstawowych funkcji turystycznych.

Choć pogodzenie oczekiwań turystów chcących w pełni korzystać z walorów turystycznych z działaniami na rzecz ochrony przyrody jest bardzo trudne, wydaje się, iż dalszy rozwój turystyki w Tatrzańskim Parku Narodowym winien być jednak podporządkowany nadrzędnemu celowi, jakim jest ochrona przyrody.

Literatura

- Baranowska-Janota M., Czochoński J., Skawiński P., 2000, *Ocena możliwości i propozycje udostępniania turystycznego TPN w świetle prac nad realizacją planu ochrony Parku* [w:] J.T. Czochoński, D. Borowiak (red.), *Z badań geograficznych w Tatrach Polskich*, Wyd. UG, Gdańsk, 241-257.
- Bogucka A., Marchlewski A., 1982, *Studium pojemności turystycznej Tatrzańskiego Parku Narodowego*, ZOP PAN, *Studia Naturae*, ser. A, 22, 17-66.
- Czochoński J.T., 2002, *Turystyka w Tatrzańskim Parku Narodowym*, [w:] J. Partyka (red.), *Użytkowanie turystyczne parków narodowych*, Ojcowski Park Narodowy, Ojców, 386-403.
- Czochoński J., Skawiński P., 2000, *Tatry Polskie i ich otoczenie jako system rekreacyjny* [w:] J.T. Czochoński, D. Borowiak (red.), *Z badań geograficznych w Tatrach Polskich*, Wyd. UG, Gdańsk, 185-206.
- Czochoński J., Szydarowski W., 1996, *Turystyka piesza i jej wpływ na środowisko przyrodnicze Tatrzańskiego Parku Narodowego* [w:] Z. Krzan (red.) *Przyroda TPN a człowiek*, t. 3, *Wpływ człowieka*, TPN, Pol. Tow. Przyj. Nauk o Ziemi, Kraków-Zakopane, 43-45.
- Czochoński J., Szydarowski W., 2000, *Diagnoza stanu i zróżnicowanie przestrzenno-czasowe użytkowania szlaków turystycznych w TPN* [w:] J.T. Czochoński, D. Borowiak (red.) *Z badań geograficznych w Tatrach Polskich*, Wyd. UG, Gdańsk, 207-228.
- Kurek W., 2004, *Turystyka na obszarach górskich Europy*, IGI GP UJ, 214.
- Materiały dokumentacyjne TPN 1993-2004*, Zakopane, 2005.
- Pociask-Karteczka J., Baścik M., 2007, *Ilu nas w Tatrach: Maksimum: sierpień: Morskie Oko*, *Tatry*, 1/19, 54-61.
- Szydarowski W., 2000, *Ruch turystyczny na obszarze TPN w świetle badań ankietowych* [w:] J.T. Czochoński, D. Borowiak (red.), *Z badań geograficznych w Tatrach Polskich*, Wyd. UG, Gdańsk, 231-237.
- Tatrzański Park Narodowy*, <http://www.tpn.pl>.